

Az ember holtig tanul

Keleti István Pinceszínháza laboratóriuma volt a szabadságnak

A láthatatlan magyar színház-történet érdemű része a *Pinceszínház*. Kívül szerveződött a hivatásos színház érdeklődési falain. Kívül az egykori kecskeméti városkapun, a maig helyén álló Két Oroszlán vendéfgadó háta mögött, a Török Pál utcában kitakarítottak egy szolgálaton kívüli szenespincét, falait kifestették, színpadot emeltek terébe, a nézőknek székeket kerítettek. A művelődési házban föld alatti színház kezdett működni. Harminc éve is ennek Bende Miklós színházi rendező alapította. A semmiből való színházszervezésben előlétele volt: korábban rábeszélte az Erdész Főigazgatóság miniszteri rangú vezetőjét, hogy a kultúrával gyengén ellátott erdőkerülők számára alapítsanak Erdész Színházat. Működött is a főként fakitermelési drámákat bemutató vándortársulat. Bende után néhány percre Léner Péter igazgatta a szenespincét. Végül átvette a tengő-lengő intézményt a Népművelési Intézet két előadója: a színházi életből kiszorult Keleti István és a színházi életből kiszökött Mezei Éva.

Keleti rendező szeretett volna lenni. Volt hozzá tehetsége. Nem lehetett: a színházi élet légmentesen zárt, Keleti néző lett, nem csináló, Mezeit a főiskola után érthetetlen módon a Vidám Színpadra terelték. 1956 után mindketten úgy találták: a fiatalok között van keresnivalójuk. Kisebbségi volt az ellenérzés. A hivatalok már akkor is kevesebbet törődtek a jövővel. Keleti és Mezei hatáskörüket sajátosan értelmezve kiépítették-kierőszakolták az irodalmi színpadok országos hálózatát. Magában foglalta nagyvonalú tággal az a dunajvárosi politikai kabarét – amit a fiatal helyi újságíró, a későbbi televíziós kedvenc, Ósz Ferenc működtetett. Magában foglalta a balassagyarmati postafőtiszt vezette pantomimcsoportot,

megannyi irodalmi színpadot, ahol szakítva az állami ünnepek terjesztette versmondói unalommal, oratorikus színpadi formákkal kísérleteztek, egyszerre bővítve a vizuális és az irodalmi ízlés határait. Versmondó versenyeket szerveztek, köztük a keszthelyi Helikont. Kedvet csináltak a versmondáshoz és szövegértelmezéshez. Miközben a nyilvánosan megmutatkozni vágyó fiatalokat a magasabb ízlés, a friss keletű líra felé terelték és a hangoskodó, öblösítő szavalási divatoktól a befelé forduló, gondolkodó versmondásra nevelték, természetesen arra is uszítottak, amiről a versek szóltak. Nemcsak a hősi építés dicsénekei harsogtak az irodalmi színpadokon. A lelki romok számbavételével gondolkodóba ejtették az előadót és a befogadókat egyaránt.

A Pinceszínház laboratóriuma volt a szabadságnak. Amikor az Egyetemi Színpad már fölkelte a cenzúra figyelmét, visszavonultak a szenespincébe kikísérletezni: érzékenyek-e még a fiatalok a gondolatokra vagy csak a megcsócsált jelmondatokat ültethetőek a fejekbe.

Ha névsorolvasást tartanánk: kik és hányan bújnak elő a mai színházi életből a Keleti lelkesítette pincéből, betelne ez az újságlap. Néhány sarokkal mögötte működött manapság Fodor Tamás volt pincés és volt országgyűlési képviselő hasonló intézményét. Lukács Andor fütöként kezdte színészi pályáját a Török Pál utcában. Itt tanulta ki a szervezés és az emberrel bánás mesterségét a győri színház jelenlegi igazgatója, Koresmáros György. Itt játszott Klüteimnesztrát gimnazista lányként Hernádi Judit, Hamletet Szakácsi Sándor, Laertest Sörös Sándor. Búvárolták a világirodalmat. Hőzátanultak a játékhöz. Beletanultak annak

komolyságába. És demokráciát tanultak Keletitől, akinek igen nagy képessége volt erre a nehézmagatartásformára.

Gondjuk nemcsak a múlt színházára fordult. **Eörsi István**nak a cenzúra elkobozta egy kötetét a benne kinyomtatott **Huligán Antigone** miatt. A pinceszínháziak nem kérdezték: szabad-e, tilos-e? Bemutatták. Kiskorúak társadalmában felnőtt életre nevelődtek a Pinceszínházban. A föld alatt.

Amikor már szerencsésen elkéstek vele: Keleti Istvánt kinevezték színiigazgatóvá az Arany János Színházba. Addigra kifáradt. Emberi sugárzása megmaradt. Színházi képelethez kiszáradt. Későn érte a kinevezési kegy.

Nagy pedagógusként játszva nevelt. Peripatetikus módjára körüljárta játszva neveljeivel a problémát, rásegítette őket a megoldásra. Tanításai egy ironikus mosoly, egy legyintés, egy gúnyos aforizma tömör és célbavezető szűkszavúságában kimerültek. Tankönyv nem maradt utána. Hű tanítványai nem jegyezték föl aranymondásait vagy próbafolyamatát. Illés Klári odaült Keleti betegágyához. Magnetofonnal kizozta, hogy összefoglalja az összefoglalandókat. A legpelt anyagot a beteg átjavitotta. Tömörítette. Élettélivé tette izes beszélőkedvével. Két évvel halála után kamaszkori barátja – bizonyos Popper Péter – kiadta, Pándi András gondozásában.

Az ember holtig tanul a kicsiny kötet címe. Olvasható a Nemzeti Kulturális Alap idej adománylistáján, hogy újabb kötet is készül, Keleti „munkásságát taglaló színház-történeti munka”.

Keleti István holta után is tanít.
(Az ember holtig tanul – Színház kívül és belül. Credit Kiadó. 120 old.)

M. G. P.